

Begeleide rondleiding voor lagere scholen in
Middelheimmuseum, een heerlijk kunspark

Beeldig Bewegen

Kunst en beweging: een perfecte match in het Middelheimmuseum! Niet alleen omdat mensen doorheen het museum bewegen, ook de kunstwerken zelf zitten vol beweging. In deze actieve rondleiding voor lagere scholen komt alle beweging samen.

Het idee kregen we van onze joggende bezoekers. Zij informeren zich bij onze erfgoedbewakers regelmatig over de sculpturen die ze al lopend beleven. Daarom introduceerde het Middelheimmuseum een paar jaar geleden '[Beeldig Lopen](#)', een aangepaste rondleiding op loopschoenen.

De rondleiding is zo populair dat we besloten die door te vertalen naar een educatieve activiteit voor kinderen van de basisschool.

In 'Beeldig Bewegen' leren kinderen **kijken én luisteren naar kunst**. Een gids leidt hen rond doorheen het museum en nodigt hen bij een zevental kunstwerken uit om stil te staan bij beweging: in en rondom de sculptuur. Dus ook bij hun eigen lichamelijke beweging en bij de bewegingen in onze wereld vandaag. Zo leren ze kunst kennen door **in beweging te komen**: op een sportieve én creatieve manier.

Roman Signer – Bidon Bleu – 2012, foto: Joris Casaer

BEELDIG BEWEGEN

1. Doelen van de rondleiding	p. 4
2. Didactische opbouw	p. 5
3. Kern van de rondleiding	p. 6
4. Kunstwerken die aan bod komen	p. 7
5. Vragen en antwoorden op kindermaat	p. 11
6. Leerdoelen Lichamelijke Opvoeding	p. 12
6a. Leerdoelen voor 6 t.e.m. 8 jarigen	p. 12
6b. Leerdoelen voor 9 t.e.m. 12 jarigen	p. 13
7. Leerdoelen Muzische Vorming Beeld	p. 14
7a. Leerdoelen voor 6 t.e.m. 8 jarigen	p. 15
7b. Leerdoelen voor 9 t.e.m. 12 jarigen	p. 15
8. Bronnen	p. 17
9. Raadpleeg de kunstwerken online	p. 18

William Forsythe – Towards the Diagnostic Gaze – 2013, 2018, foto: Eva Leyten

Carl Milles – Pegasus – 1949 en Erwin Wurm – Disziplin der Subjektivität – 2006, foto: Eva Leyten

Een opdracht van Antwerpen Kunstenstad

Deze rondleiding werd in 2020 ontwikkeld door **Ariane Ceulemans** en **Eva Leyten**, in opdracht van Antwerpen Kunstenstad. Beide zijn ervaren gids in het Middelheimmuseum en werkten al meerdere rondleidingen uit voor o.a. FOMU, Bos+, en het Provinciaal Instituut voor Milieu en Educatie. Heel populair zijn de rondleiding 'Gust en de Tovenaar' voor kleuters, en de bekroonde 'Heavy Metal'-rondleiding voor jongeren uit Technische en Beroepsopleidingen.

'Beeldig bewegen' focust op kunst en beweging in de natuur. Graag meer van dat? Boek voor je klas dan ook de alternatieve rondleiding 'Kunst? Natuurlijk!', toegespitst op de relatie tussen kunst, natuur en duurzaamheid.

1. Doelen van de rondleiding

1. Kunst, verwondering en beweging

De kunstwerken van het Middelheimmuseum en hun makers vertellen ons op vele manieren over de magie, de vrijheid en het plezier van beweging. Ons lichaam is het meest indrukwekkende bezit dat we ooit zullen hebben. Hoe komt het dat we dit vergeten zijn? Kan kunst onze kinderen en onszelf enthousiast maken om deze magische machine te koesteren en ervan te genieten door zoveel mogelijk te bewegen?

2. Beeldtaal en een kritisch-creatieve houding

Hoe gebruiken kunstenaars beweging in hun kunstwerken en waarom? En wat denken wij daar zelf van? We leren kijken naar kunst door te luisteren naar de gebruikte beeldtaal en die te interpreteren. Wat vertellen de kunstwerken ons over beweging? Tegelijk gaan we op zoek in ons eigen brein en in de groep hoe we deze interpretaties kunnen plaatsen in onze leefwereld. Zo ontwikkelen we een kritisch-creatieve houding tegenover onszelf, de anderen en de wereld.

3. Duurzaam bewegen in de leefwereld van kinderen vandaag

Kinderen worden vandaag vaak aangemoedigd om stil te zitten en rustig te zijn. Daarmee leren ze in te gaan tegen hun essentiële intrinsieke drang om te bewegen. Het Middelheimmuseum wil, samen met de vele fijne initiatieven die hierover al bestaan, mee zoeken naar gezonde oplossingen.

We brengen hoofd en lijf samen en trekken op onderzoek uit in 3 thema's:

- Het belang van bewegen, het tekort eraan, en de gevolgen ervan.
- De KLUS(CE)-factoren: Kracht, Lenigheid, Uithouding, Snelheid, Coördinatie en Evenwicht. Met daarnaast ook de bewegingsdriehoek.
- Rust, adem en recuperatie.

We linken elk thema aan duurzaam omgaan met ons lichaam: een gezonde en creatieve omgang met schermen, tijd, ruimte, vrijheid, mindset, drempels en motivatie. Dit doen we vanuit de verwondering en een kritische blik.

4. Luisteren naar andere meningen

We leren om ons heen kijken met een vrije en open blik, en luisteren naar andere meningen. Het Kunst-Park Middelheimmuseum is de plek bij uitstek om hierbij stil te staan op een kindvriendelijke en inspirerende manier.!

5. Actie! Performance art en sportief bewegen

Tijdens deze actieve, lerende rondleiding maken we een golfbeweging van rust naar inspanning en terug naar ontspanning. Fysiek en mentaal, sportief en creatief, intens en meditatief. Door zelf met performance art aan de slag te gaan, en ademhalings- en vooral sportieve oefeningen

uit te voeren, krijgen de kinderen de kans om zich de verworven inzichten van de rondleiding ook fysiek toe te eigenen.

2. Didactische opbouw van de rondleiding

1. Beleving en verwondering staan centraal.
2. Uitgangspunten zijn de vragen, interesses en talenten van de leerlingen.
3. Zo maken we actief, interactief en constructief leren mogelijk.
4. Via planmatig onderzoek leren de leerlingen meer over zichzelf, de anderen, de wereld en de maatschappij.
5. We creëren openingen voor integratie met andere leergebieden en domeinen.
6. We vervullen een voorbeeldfunctie in een aantal fundamentele houdingen over persoonlijke gezondheid.
7. We werken volgens het Flow-principe: te weinig uitdaging veroorzaakt verveling, te moeilijk veroorzaakt frustratie. De gids maakt voortdurend keuzes om ervoor te zorgen dat er optimaal ervaren, opgenomen en geleerd wordt.

3. Kern van de rondleiding

1. De beeldtaal van de kunstenaars, de sleutelvragen van de gids en de lichamelijke ervaringen van de groep vormen het uitgangspunt om een aantal **kernzaken rond beweging** te onderzoeken.

I. **Het belang van bewegen, het tekort eraan en de gevolgen hiervan**

Niet enkel onze spieren en ons hart hebben beweging nodig. Ook ons slaapritme en stressbestendigheid, ons goed voelen, constructief kunnen samenwerken, zelfs onze sociale en cognitieve prestaties hangen af van voldoende beweging.

II. **Motorische basisvaardigheden, KLUS en de bewegingsdriehoek**

Je hoeft niet aan topsport te doen om voldoende te bewegen. Net zoals elk kunstwerk behoort tot een stroming, kan je ook elk soort beweging toewijzen aan een van de drie categorieën: spierkracht, uithouding of flexibiliteit. Waarom zijn alle drie de categorieën zo belangrijk? En hoe kunnen we ze herkennen en trainen met een open blik, zonder te veroordelen? Op basis van de [bewegingsdriehoek](#) denken we na over ons eigen bewegingsplan.

III. **Rust en adem**

Bewegen de standbeelden? Beelden ze enkel beweging uit? Of hebben ze bewogen om tot stand te kunnen komen? En kunnen ze ons zelf in beweging zetten? Voor het menselijk lichaam kunnen we dezelfde vragen stellen. Wanneer is ons lichaam in rust? En onze geest? Wat is het verschil tussen 'rust' en 'niet bewegen'? Aan de hand van ademhalingstechnieken, yoga, [Sherborne](#) en [proprioceptie](#) ervaren we het belang van rust, verstillings en recuperatie.

IV. **Wat hebben we hiervoor nodig?**

Dat is de cruciale vraag die we stellen bij elk van deze stappen. In de antwoorden hierop zoeken we hoe we beweging duurzaam kunnen omarmen. Hoe we gezond en creatief kunnen omgaan met schermen, tijd, ruimte, vrijheid, mindset, drempels en motivatie.

2. We benaderen elk kunstwerk volgens dezelfde stappen:

Wat zie ik (objectief), wat voel en denk ik daarbij (subjectief)? Wat is de bedoeling van de kunstenaar, en wat is de ruimere betekenis voor de wereld?

1. **Kijk:** we verzamelen eerst alle objectieve informatie. Hoe ziet het kunstwerk eruit? Van welke materialen is het gemaakt? Is het klein of groot, zwaar of licht, zijn er kleuren of niet?
2. **Voel & Denk:** de leerlingen geven nu een persoonlijke, subjectieve interpretatie vanuit hun leefwereld: wat doet dit werk met mij en waar doet het mij aan denken? De gids triggert dit door enkele gerichte sleutelvragen.
3. **Betekenis:** de gids geeft uitleg over het verhaal en oeuvre van de kunstenaar, om het werk te kaderen.
4. **Wereld:** we linken de gekregen info aan onze eigen kennis van de wereld, met de nadruk op beweging en duurzaamheid.

5. **Doe:** actieve opdrachtjes ondersteunen de ervaring.
6. **Extra kennis** over mens en beweging in de wereld. Met focus op duurzame oplossingen en duurzaam omgaan met dit werk (onderhoud en behoud).
7. **Kunstenaar:** we linken alle kennis opnieuw met de kunstenaar en zijn/haar visie.
8. **Kunstwerk:** met alle nieuwe inzichten op zak kunnen we dit kunstwerk op een bredere manier herinterpreteren.

3. Tijdens of na het onderzoeken van elk kunstwerk doen we creatieve en/of sportieve opdrachten om te bewegen, en zo te ervaren wat beweging met ons doet. Pas als je de beweging fysiek in je lichaam hebt gevoeld, kan je de opgedane kennis beter integreren.

4. Kunstwerken die aan bod komen

Hieronder volgt een lijst met 15 werken waaruit de gids telkens een zestal à zevental kiest, afhankelijk van tempo, niveau of interesse van de groep. Zo is elke rondleiding altijd anders. Het Middelheimmuseum blijft ook nieuwe kunstwerken aankopen, deze lijst wordt later dus uitgebreid. Elk werk triggert verschillende gespreksonderwerpen, die de gids initieert. We sommen die hieronder kort op.

1. William Forsythe – Towards the Diagnostic Gaze – 2018

- Positieve effecten van beweging: dit gebeurt ongemerkt, op zowel korte als lange termijn.
- Bewuste en onbewuste impact van onze keuzes en acties in de wereld dichtbij en ver van ons.
- [Perifeer](#) vs. [autonoom zenuwstelsel](#): kippenvel vs. handstand.
- Wat is kunst? Wat is de relevantie van kunst?

2. Roman Signer – Bidon bleu – 2012

- 3 categorieën van beweging: kracht, lenigheid en uithouding. Cf. actie, beweging en sport.
- Energizer: een leuke 1-minuut-actie als weldaad voor je lijf en concentratie.
- Drempels, doelen en motivatie: doorzetten en frustraties.
- Magie van beweging: aanmaak van de dopamine-beloning door intrinsieke motivatie vs. verleiding van buitenaf. Denk aan het goed gevoel dat je krijgt door sportief te bewegen (intrinsiek) vs. de snelle pleziertjes van computerspelletjes spelen en snoepen (buitenaf).
- Beweging, tijd en ruimte: in de [bewegingsdriehoek](#) en in 'Bidon bleu'.
- Wat is performance art?

3. Chris Burden – Beam Drop Antwerp – 2009

- KLUS: Snelheid, ritme en evenwicht.
- Positieve effecten van beweging: beter leren samenwerken door spel.
- Vertrouwen (plank achteruit vallen).
- Feilbaarheid van het menselijk lichaam: (maatschappelijke) mindset.
- Beweging als beeldtaal: herken je de optische beweging?

Chris Burden – Beam Drop Antwerp – 2009, foto: *Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum*

4. Dan Graham – Belgian Funhouse – 2004

- Positieve effecten van beweging: coördinatie, zelfbeeld, samenwerking.
- KLUS: welk type beweging past bij jou?
- Energizer: een leuke 1-minuut-actie als weldaad voor je lijf en concentratie.
- Tijd, ruimte en architectuur: sport moet uitnodigend zijn of uitnodigend maken.
- Magie van beweging: aanmaak van de dopamine-beloning door intrinsieke motivatie vs. verleiding van buitenaf. Denk aan het goed gevoel dat je krijgt door sportief te bewegen (intrinsiek) vs. de snelle pleziertjes van computerspelletjes spelen en snoepen (buitenaf).
- Beweging als beeldtaal: wil de kunstenaar beweging uitlokken?

5. Max Bill – Eindeloze kronkel – 1953

- Verstillend en spiritualiteit in kunst en in jezelf.
- Vuurademhaling als actie-inleidend zuurstofshot.
- [Sherborne](#) en [proprioceptie](#): zelfbeeld en knuffels.
- Positieve effecten van beweging: concentratie, cognitief sterker worden.
- Beweging als beeldtaal: hoe kan je beweging uitbeelden?

6. Carl Milles – Pegasus – 1949 en Erwin Wurm – Disziplin der Subjektivität – 2006

- KLUS: Uithouding, evenwicht en kracht.
- Bewegende beelden op een computerscherm genereren dopamines van buitenaf. Doelen bereiken leveren dan weer dopamines van binnenuit.

- Hoogmoed en kwetsbaarheid: hoe feilbaar is ons lichaam?

Dan Graham – Belgian Funhouse – 2004, foto: Michel Wuyts

7. Peter Rogiers – Two reclining figures on a Calder base – 2006 en 2019

- Kracht van ons lichaam uitbeelden.
- Fundamenten van de gevechtssport: wijsheid, evenwicht, basishouding.
- Positieve effecten van beweging: beweging leidt tot betere concentratie en meer zelfvertrouwen, tot hersen- en lichaamsontwikkeling.

8. Anne-Mie Van Kerckhoven – Voor Alle Seizoenen – 2015

- Beweging vanuit de natuur vs. beweging vanuit de mens.
- De invloed van het klimaat op ons bewegingspatroon (zomersport, wintersport).
- Waarom niet fietsen als het regent? Drempels ervaren en ermee omgaan.
- Elementen van beeldtaal: optische beweging.

9. Bruce Nauman – Diamond Shaped Room with Yellow Light – 1986 en 2018

- Meditatie, verstillings en zelfbeeld.
- Vuurademhaling als actie-inleidend zuurstofshot.
- Elementen van beeldtaal: waarom wil de kunstenaar beweging uitlokken?
- Ongezonder schermgebruik gaat ten koste van onze verbeeldingskracht.

10. William Forsythe – Backwards – 2018

- 3 pijlers van evenwicht: [proprioceptie](#), gezichtsvermogen en evenwichtsorgaan.
- Wat is [proprioceptie](#)? Wat is de link tussen evenwicht en zintuigen?
- Wat is kunst? Wat is de relevantie van kunst?
- Wat is een choreograaf?
- Elementen van beeldtaal: hoe lokt de kunstenaar beweging uit?
- Elementen van beeldtaal in dans: ritme en evenwicht. KLUS.

Anne-Mie Van Kerckhoven – Voor Alle Seizoenen – 2015, foto: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum

11. Alexander Calder – De Hond – 1958

- De nadelen van niet genoeg bewegen vs. ‘Dokter beweging’: beter in je vel zitten, positief humeur en meer zelfvertrouwen.
- Duurzame oplossingen: moet bewegen leuk zijn zoals een puppy leuk is?
- Schermen als je niet fit bent vs. samen spelen als je wel fit bent.
- Wat is compositie?

12. Emile-Antoine Bourdelle – Herakles Boogschutter – 1909

- Wat is [proprioceptie](#)?
- De onvoorstelbare kracht van ons menselijk lichaam.

- Elementen van beeldtaal: hoe wordt hier beweging uitgebeeld?
- KLUS: coördinatie en kracht.
- Wat is compositie?

13. Dennis Tyfus – De Nor – 2018

- Wat is performance art? Een oefening rond [Sherborne](#), een blik delen en vertrouwen.
- Performance-kunstenaars: wie is Ria Pacquée? Wie is Marina Abramovic?
- Wat is performance art? Wat is acrobatie? Kijk wat ik **doe** vs. kijk wat ik **kan**.
- Trappen: een duurzame oplossing voor meer beweging. Beweging hoeft geen sporten te zijn.
- Vrijheid en op ontdekking gaan vs. veiligheid en controle.

14. Adrien Tirtiaux – Heaven and Earth - 2018

- Verstillings, meditatie en ademhaling.
- Wie is het centrum waar de rest omheen draait? De zon of de aarde? De natuur of de mens?
- Feilbaarheid van het menselijk lichaam: (maatschappelijke) mindset.
- Elementen van beeldtaal: leegte.

15. Charles Vandenhove – Zuilenpaviljoen - 1984 - 1992

- KLUS: ritme en evenwicht.
- Elementen van beeldtaal: leegte en architectuur.
- Elementen van beeldtaal: ritme, herhaling, evenwicht.

Dennis Tyfus – De Nor – 2018, *foto: Ans Brys*

5. Vragen en Antwoorden op kindermaat

Waarom is kunst nodig?

Kunst onderzoekt en vertelt over wat er leeft in de wereld: over leuke en minder leuke dingen, over gemakkelijke en moeilijke dingen. Over mooie en lelijke dingen, over mensen en de omgeving waarin ze leven. Kunst neemt oogkleppen weg.

Moet kunst mooi zijn?

Wenen is niet mooi maar soms wel nodig. Groentjes zijn niet altijd lekker. Zelfs je papa en mama zijn niet altijd leuk ... Als je blij bent dat iemand je vriend is, kan je dit vertellen in een mooie of grappige tekening. Maar je tekening kan ook zwart zijn, met een boos of verdrietig gezicht. Omdat je wilt vertellen dat je je niet lekker voelt, terwijl je er misschien niet de juiste woorden voor vindt. Schoonheid is niet hetzelfde als 'mooiheid'. In schoonheid zit echtheid en puurheid. Daarom kan in lelijkheid ook schoonheid zitten.

Kunst-Kijk vragen

Wat zie ik? Ik zie eigenschappen van een kunstwerk waar iedereen het mee eens is. Wat zouden deze eigenschappen kunnen vertellen over de 'boodschap' die dit werk kan geven? En wat kan dit betekenen in mijn leefwereld? Hoe voel ik me daarbij? Wat kan dit betekenen voor de rest van de wereld?

Wat is Performance Art?

Om zijn/haar kunstwerk te maken, gebruikt een performance-kunstenaar zijn/haar bewegend lichaam. Hij maakt van zijn idee een levend kunstwerk in het museum. Op een andere manier dan een acrobaat of een acteur.

Een acrobaat toont een knappe truc. Hij zegt: 'Kijk wat ik kán.' Een acteur in het theater speelt een rollenspel, hij doet alsof: 'Kijk naar mijn verhaal.' Een performance-kunstenaar daarentegen beeldt een écht idee uit, geen verhaal. Hij zegt: 'Kijk wat ik dóe.' Hoe de mensen die ernaar kijken reageren, is soms even belangrijk dan de performance zelf, omdat deze reactie deel uitmaakt van het kunstwerk: 'Doe je mee ... ?'

Kan je je ademhaling gebruiken om rustig of net heel actief te worden?

Als je je ademhaling leert gebruiken, kan je er heel coole dingen mee doen! Denk maar aan gevechtssporters, brandweermannen, acrobaten, ... Ze maken er allemaal gebruik van.

Wat is proprioceptie?

Voelen je benen heel moe? Vind je het fijn een knuffel te krijgen van iemand die je graag ziet? Jouw spieren (en hun helpers) vertellen aan je hersenen hoe het met hen gaat. Dat is met een moeilijk woord 'proprioceptie': je lichaam voelen langs de binnenkant i.p.v. langs de buitenkant. Je hebt proprioceptie nodig om je evenwicht te behouden.

Hoe kunnen schermpjes mij helpen om te bewegen?

Schermtijd kan je veel inspiratie en plezier geven. Er bestaan online spelletjes die je met je vrienden kan doen, terwijl je elk in je eigen huis zit. Of misschien kan je een zelfbedacht trucje of dansje filmen en naar je familie sturen. En wat dacht je van een zelfgemaakte foto-quiz die jij en je oma naar elkaar sturen?

Maar als je deze leuke dingen te lang doet, veranderen je gezonde blije hersenen in zombie-hersenen! Hoe komt dat? Als je een half uurtje stilzit, denkt je lichaam dat het in de slaapstand moet

gaan. Daardoor is het soms moeilijk om na een poosje uit de zetel te komen, ook al is je lichaam eigenlijk niet echt moe.

Tegelijk zegt het schermlicht tegen je hersenen dat het tijd is om actief te zijn. Een heel andere boodschap dus dan die van je lichaam dat wilt gaan slapen. Zo'n super geconcentreerde hersenen in een bijna slapend lichaam, dat is erg verwarrend voor je lichaam, en dat voel je ook aan je humeur. Gelukkig bestaan er apps die je op tijd waarschuwen zodat je weet wanneer je een energizer nodig hebt. Je kan er ook samen mee aan de slag. Heb jij een idee?

6. Leerdoelen Lichamelijke Opvoeding

6a. Leerdoelen voor 6 t.e.m. 8 jarigen

1. Eenvoudige afspraken maken binnen kleine groepen.
2. Elkaar aanmoedigen.
3. Inspanningen van anderen waarderen.
4. Hulp bieden aan anderen.
5. Respectvol rekening houden met de fysieke kenmerken, de mogelijkheden en de beperkingen van anderen.
6. Bereid zijn met iedereen samen te bewegen.
7. Reflecteren voor of na de activiteit over het verloop van de beweging en hoe moeilijk of makkelijk dit ging.
8. Overschakelen op een meer ontspannen houding na een beweging die grote inspanning vraagt.
9. Bereid zijn om een sfeer van rust te creëren.
10. Positief staan tegenover fysieke activiteiten.
11. Bewegen op een aangepaste manier in de vrije natuur.
12. Oog/hand- en oog/voet-coördinatie aanleren.
13. De mogelijkheden en beperkingen van hun eigen lichaamsopbouw leren kennen, hun eigen grenzen opzoeken bij het bewegen.
14. Asymmetrische houdingen en bewegingen nabootsen.
15. Hun voorkeurhand of -voet tonen wanneer er expliciet naar gevraagd wordt. En bijvoorbeeld op één voet staan, zowel op voorkeurs- als niet-voorkeursvoet.
16. Stappen of lopen op verschillende manieren in verschillende richtingen, met of zonder voorwerpen, met of zonder hindernissen.
17. Behendig huppelen en hinkelen.
18. Dieptesprong: springen van een verhoogd vlak en landen in evenwicht.
19. Een voorwerp of medeleerling trekken en/of duwen op verschillende manieren.
20. Individueel of in groep zo snel mogelijk lopen (bv. sprint, aflossingsloop, Chinese muur).
21. Zintuigspelen uitvoeren, in relatie tot één of meerdere zintuigen en in combinatie met reactiesnelheid.

Emile-Antoine Bourdelle – Herakles boogschutter – 1909, *foto*: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum

6b. Leerdoelen voor 9 t.e.m. 12 jarigen

1. Rollen of taken afspreken en ernaar handelen.
2. Even sterke groepen maken.
3. Deelnemen aan bewegingsactiviteiten in een geest van fair play.
4. Reflecteren voor of na de activiteit over het verloop van de beweging en hoe moeilijk of makkelijk dit ging.
5. Belang van opwarming vóór het uitoefenen van fysieke activiteiten aangeven.
6. Belang van het tot rust komen na fysieke activiteiten aangeven.
7. Belang van het doseren van de fysieke inspanning aangeven.
8. Beseffen dat beweging een gunstig effect heeft op de gezondheid, zowel op korte als op lange termijn.
9. Enkele mogelijkheden aangeven om buiten de les lichamelijke opvoeding te bewegen en een sport te beoefenen.
10. Bewegen op een aangepaste manier in de vrije natuur.
11. Reflecteren over hun eigen en andermans aanpak bij het oplossen van een bewegingsprobleem, en bijsturen waar nodig.
12. Bij anderen de linker- en rechterzijde aanduiden.
13. Op verschillende manieren in verschillende richtingen staan of zich verplaatsen met behoud van evenwicht, met of zonder voorwerpen.
14. Met twee of met meerderen een beweging of houding in balans uitvoeren (bv. piramide bouwen).

15. Zonder handensteun over een lage hindernis springen en landen in evenwicht.
16. Rond hun diepte-as draaien (rad-draaien).
17. Handenstand uitvoeren met hulp van anderen of tegen een verticaal steunvlak.

William Forsythe – Backwards – 2018, foto: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum

7. Leerdoelen Muzische vorming Beeld

Net zoals we kinderen bij taal niet alleen leren lezen en luisteren, maar ook spreken en schrijven, leren we hen bij **beeldtaal** naar beelden kijken. Dit verloopt in vier fasen: waarnemen, reflecteren (samen: beeldend beschouwen), verwerken en vormgeven (samen: beeldend vermogen).

Juist omdat het beeld zo'n krachtig middel is om zich uit te drukken, en omdat kinderen de beelden rondom hen moeten leren begrijpen, is het belangrijk dat ze de beeldtaal leren 'lezen' en 'spreken'. Wanneer we een beeld onder de loep nemen, onderscheiden we verschillende elementen: vorm, kleur, compositie, licht, ruimte, lijn en textuur. Deze **beeldelementen** vormen samen het beeld. Door één of meerdere elementen te veranderen, verander je het beeld en dus ook de boodschap die de kunstenaar wil brengen.

Het domein 'Beeld' nodigt kinderen uit om de wereld van beeldende signalen in hun omgeving of in de kunstwereld te verkennen. Het culturele aanbod van de omgeving leert kinderen kennismaken met een artistieke wereld die deel uitmaakt van onze maatschappij.

We sporen kinderen aan om met beeldtaal nieuwe beelden te verzinnen, te maken en te vormen. Door deze nieuwe beelden te interpreteren en te evalueren, verwerven ze inzicht in muzische processen, materialen en technieken. De inzichten die ze hierbij verwerven, toetsen de kinderen af aan kunst, kunstenaars en vormgevers.

Het muzisch proces vertrekt vanuit een sterke, actieve **waarneming**: de kinderen verkennen de omgeving met alle zintuigen en verwoorden hun impressies. Ze vormen zich bij de **reflectie** over beeldende kunstwerken ook een persoonlijke, onbevooroordeelde mening over kunstwerken van vroeger en nu, en uit verschillende culturen. Deze beschouwing van beeldende kunstwerken kan extra inspiratie bieden voor het creëren van eigen beelden.

Adrien Tirtiaux – Heaven and Earth – 2018, foto: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum

7a. Leerdoelen voor 6 t.e.m. 8 jarigen

1. Fase 'Waarnemen'

We kijken naar kunstwerken en bespreken de aspecten, zoals: huid, compositie, kleur en ruimte.

1. Verwoorden welke impressies de waarneming oproept: 'welke gevoelens drukt dit beeld volgens mij uit? Wat zie ik in dit beeld?'
2. Enkelvoudige **vormen** herkennen en ordenen.
3. Verschillende **lijns**oorten herkennen en benoemen.
4. De **ruimte** en plaats van objecten in de ruimte beschrijven met behulp van ruimtebegrippen.
5. De **textuur** beschrijven, zoals: ruw, glad, harig, korrelig, stekelig, glanzend.

2. Fase 'Creatie'

We gaan zelf creatief aan de slag.

6. Een beeldend werk maken door gevoelens, fantasieën, ervaringen en situaties persoonlijk expressief te verwerken, al dan niet aan de hand van een ontwerp.
7. Experimenteren met beeldelementen.

Max Bill – Eindeloze Kronkel – 1953, foto: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum

7b. Leerdoelen voor 9 t.e.m. 12 jarigen

1. Fase 'Waarnemen'

We kijken naar kunstwerken en bespreken de aspecten, zoals: huid, compositie, kleur en ruimte.

1. Verwoorden welke impressies de waarneming oproept: 'welke gevoelens drukt dit beeld volgens mij uit? Wat zie ik in dit beeld?'
2. Illustreren dat beeldelementen gevoelens kunnen oproepen. Bv: een hoekig beeldhouwwerk dat agressie uitdrukt.
3. Vormen van ruimtesuggestie in 2D herkennen en benoemen (overlapping, afsnijding, perspectief, verschil in grootte, details).
4. De gevolgen van lichtinval beschrijven (weerkaatsing, zijlicht, tegenlicht, verkleuring, spiegelbeeld, silhouet).
5. Vormen, kleuren, lijnen of textuur in een **compositie** (in 2D of 3D) bespreken.

Bv. hoe verhouden de kleuren zich tot elkaar in het beeldhouwwerk?

6. Het gebruik van materialen en aangewende technieken in een beeldend werk herkennen en verwoorden.

2. Fase 'Reflectie'

We gaan zelf creatief en reflectief aan de slag.

7. Een beeldend werk maken (performance art) door gevoelens, fantasieën, ervaringen en situaties persoonlijk expressief te verwerken, al dan niet aan de hand van een ontwerp.
8. Een persoonlijk waardeoordeel verwoorden over beelden en beeldende kunst van vroeger en nu en van verschillende culturen.

Alexander Calder – De Hond – 1958 , foto: Bart Huysmans & Michel Wuyts

8. Bronnen

Links over beweging en educatie

- <https://www.bewegenvoorjebrein.nl>
- <https://iedereenfitopschool.nl/>
- <http://www.lopenmethugo.nl>
- <https://www.kindengezin.be/voeding-en-beweging/beweging/>
- <https://www.klasse.be/133763/laat-je-leerlingen-niet-stilzitten/>
- <https://www.allesoversport.nl/artikel/niet-stil-zitten-maar-staan-op-school-wat-levert-dat-op/>:
- <https://mens-en-gezondheid.infonu.nl/kinderen/68147-voeding-bewegen-en-kinderen.html>
- <https://www.cm.be/gezond-leven/kind/beweging>
- <https://www.gezondleven.be/themas/beweging-sedentair-gedrag/bewegingsdriehoek/waarom-is-bewegen-gezond>
- <https://www.cjg043.nl/2017/01/09/het-belang-van-bewegen-en-sporten-voor-een-kind-interview-kinderoefentherapeute-babs/>

Andere aangehaalde bronnen

- www.middelheimmuseum.be
- <http://succesvolautisme.eu>
- <http://sherborne.be/wat-is-sherborne/>
- <https://nl.wikipedia.org/wiki/Sherborne-therapie>

Literatuur over beweging en educatie

- Lieve Swinne, (Geen) Goesting?!, Uitgeverij Van Halewyck, 2015
- Bram Bakker en Koen De Jong, Verademing, Uitgeverij Carrera, Amsterdam 2011
- Bram Bakker en Simon van Woerkom, Running Therapie, Uitgeverij De Arbeiderspers, 2008
- Mooss, Kunst en Erfgoededucatie - Theorie en Praktijk, 2013
- Stefan Boonen en Willo Gonissen, Mooi niet, 2008
- GO! Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, 2010-2013, Leerplan gewoon kleuter- en lager onderwijs

Met dank aan Kara Van Pelt, Frederik Geurts, Stijn Waeijaert en Greet Stappaerts

9. Raadpleeg de kunstwerken online

Je kan de volledige collectie van het **Middelheimmuseum** [online raadplegen](#).

Ook in de **Middelheim App op je smartphone** vind je extra info over alle kunstwerken.

Aangehaalde kunstwerken

- [Roman Signer – Bidon bleu – 2012](#)
- [William Forsythe – Towards the Diagnostic Gaze – 2018](#)
- [Carl Milles – Pegasus – 1949 en Erwin Wurm – Disziplin der Subjektivität – 2006](#)
- [Bruce Nauman – Diamond Shaped Room with Yellow Light – 1986 en 2018](#)
- [Chris Burden – Beam Drop Antwerp – 2009](#)
- [Dan Graham – Belgian Funhouse – 2004](#)
- [Anne-Mie Van Kerckhoven – Voor Alle Seizoenen – 2015](#)
- [Dennis Tyfus – De Nor – 2018](#)
- [Emile-Antoine Bourdelle – Herakles boogschutter – 1909](#)
- [William Forsythe – Backwards – 2018](#)
- [Adrien Tirtiaux – Heaven and Earth – 2018](#)
- [Max Bill – Eindeloze Kronkel – 1953](#)
- [Alexander Calder – De Hond – 1958](#)
- [Peter Rogiers – Two Reclining Figures on a Calder Base – 2006 en 2019](#)
- [Carl Milles – Pegasus – 1949](#)

Ook interessant:

- Sieb Posthuma, De Draad van Alexander Calder, Leopold, 2015
- Brigitte Minne, De Kleine Panamarenko, De Eenhoorn, 2012
- Panamarenko Workstation Biekorfstraat, Linkeroever Uitgevers NV
- Louise Neri en Eva Respini, William Forsythe, Choreographic Objects, Prestel, 2018
- Steven Spier, William Forsythe and the Practice of Choreography, It Starts From Any Point, Routledge, 2011
- https://nl.wikipedia.org/wiki/Kinetische_kunst
- [Earthbound, Ana Mendieta, Middelheimmuseum, 2019](#)
- [gelitin.net](#)
- Noud Wynants, [Ria Pacqu e, They are looking at us, we are looking at them, Middelheimmuseum, 2019](#)
- Mario De Munck, [Experience Traps, Middelheimmuseum, 2018](#)
- [An Art Made of Trust, Vulnerability and Connection, Marina Abramovic, TED Talks, 2015](#)
- [Marina Abramovic, What is Performance Art?, Moma, 2010](#)

Peter Rogiers - Two Reclining Figures on a Calder Base – 2006 en 2019,
foto: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum

Carl Milles – Pegasus – 1949 , *foto: Collectie Stad Antwerpen, Middelheimmuseum*